

se az igazi súly, ez billenti a költői mérleget az egyetlen járható út, a cselekvés felé.

Helyenként a cselekvés különös átlényegülésben ölt testet, mint a kötet záró versének esetében (*A száműzetés évszakai II.*). Szívfájdítóan csodálatos megérkezés ez a költészet mindenségének emberi lényegünket magába olvasztó, örök birodalmába:

„Rigók gyöngysorával érkező Isten, / ha te vagy ez a havazás, / ki átszitálsz a falamon, / s megülsz majd télbe fordult fejemen / – ne hagyd, hogy kihűljön a pillanat [...] Vigyen a nyár, madárcsőrben az ének, / őszi esők földszagából vigyen a barna szél... / Ha portámnál szebb vidéken kikötsz majd bárhol / – fűszereid illatában én is élek.”

PATAKY ADRIENN

Vörös István: Százötven zsoltár

Jelenkor, 2015

PATAKY ADRIENN (1986) Budapest

A különböző műnemű Vörös István-kötetek sorra váltják egymást 1988 óta, amikor a szerző első verseskötetével debütált, de talán máig a vers Vörös igazi műfaja. A Rilken, Celanon és Pilinszkyn szocializálódott szerzőt a műfajok és formák közötti ugrálás jellemzi: a versek mellett írt regényt, verses regényt, drámát, vígjátékot, bábjátékot, elbeszéléseket, novellákat, tanulmányokat vagy kritikákat. A *Százötven zsoltár* beleilleszkedik eddigi, termékeny életművébe, amely korábban sem mellőzte a versformákkal, műfajokkal való játékot és az átiratokat, Vörös István ugyanis szeret kísérletezni a kötött verssel. A Lackfi Jánossal közösen kiadott *Apám kakasa* című, gyerekverseket átíró kötete (2009) s még inkább a *Saját tao* című ciklusa (amely a *Tao Te King* egyfajta átírata) e kötet előzményeinek tekinthetők, hiszen ezek módszere is a parafrazeálás volt. Az eredetileg *Vörös István gép zsoltárai* munkacímen futott, tárgyalt könyv a *Vörös István gép vándorveiből* című kötet 2009-ben elejtett fonálát veszi tehát fel, amely három versciklusának egyike volt az említett *Saját tao*. A 2009-es kötet alcíme szerint fejlődésregény, címével utal Goethére, aki e könyv olvasása során is eszünkbe juthat, ez a kötet ugyanis szintén magában foglal egy fejlődésregényt, a keresésről szól, tele van megtaláltnak vélt utakkal, ösvényekkel, felfedezésekkel, tévesztésekkel és bírálatokkal.

A kötet százötven zsoltárátíratot tartalmaz, Vörös már a címmel pozicionálja tervét: egy legalább kétezer éves intertextuális hagyományba lép be. A versek legtöbbször csak számozott, de jó néhány-

nak van alcíme is, ilyen *A lazac zsoltára (LVI.)* vagy *A butaságról (CII.)* című, de külön csoportba helyezhetők az omázs jellegű zsoltárok is: *Pilinszky Jánosnak (CXXIV.)*, *Kertész Imrének (CXXV.)*, *Liu Cung-jüan-fraktál (CXXVII.)*, *Günter Grass ellen (CXXIX.)* és *Ady-fraktál is (CXLIX.)*. Noha talán sokakban az él, hogy a zsoltárok dicsőítő énekek, ha a *Biblia Ószövetsége*nek százötven zsoltárát végignézzük, akkor láthatjuk, hogy azok mennyire sokféle témájú éneket magukban foglalnak: található köztük a dicsőítő mellett például hálaadó, nemzeti, királyi, panaszkodó, bünbánati vagy tanító zsoltárok. Vörös István a Károli által fordított *Biblia* korszerűsített változatát használta átíratai alapjául, véleménye szerint ezek „intenzív tolvaji és újraértelmező, tehát adományozó” viszonyban állnak az eredeti zsoltárokkal. A könyvet záró *CL. zsoltár* például úgy fordítja ki az eredeti „Dicsérjétek az Urat!” kezdetű bibliai verset, hogy „Dicsérjétek a Szolgát”, kijátszva a főnevek fölé-alárendelt pozíciójából fakadó ellentétet. Míg az eredeti hangos éneklésre és hangszeres dicséretre buzdít, Vörös azt írja: „3. Rójátok meg az Urat / kereplők és sípok hangjával, / autóberregéssel és repülőmorgással. / 4. Káromoljátok vonatcsattogással és buldózerbögéssel”, s hasonlóképp folytatódik az utolsó részig, miszerint „7. Fulladjatok káromolva / mindennél bujább, gyönyörűbb, igazabb, hűségesebb, valóságosabb / távollétébe. Ámen. / Ne legyen szavatok se.” Ahogy ez a vers építkezik, az jellemző az egész kötetre, tükröt tart és ironizál, a zsoltárok hol az arcunkba vágják a vélt igazságot, hol kételkednek, hol küzdenek, hol saj-

Az írás az MTA–ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport Kultúraalkotó médiumok, gyakorlatok és technikák (TKI01241) projektjének keretében jött létre.

nálkoznak, megrónak, büntudatot kelteknek, de szinte mindig kérdez(tet)nek. S nemcsak a tartalom alakult át (redukálódott bünbánati-tanító jellegű zsoldárookra), hanem az elbeszélő is: ezek a zsoldárok már nem egy választott nép nevében születtek, itt egy egyéni hang artikulálódik, a lírai én talán ugyanaz a Vörös István gép, mint az előző verseskötetben. A nyelvi és költői játék folyamatos, amikor már épp komolyan vennénk az intelmeket, mindig jön egy-egy valóságtól elrugaszkodottabb vers, ilyen például a *Szürrealista zsoldár*, amelyben egy orwelli világ jelenik meg a folyamatos tagadás és nemakarás mellett. Ez az ironizálás jellemzi a *CXXXVI. zsoldárt* is: „9. A teremtés felszámolása / nehéz, sok papírmunkával / jár. Az ördög-hivatalnokok / a nemlétre csak nehezen adnak engedélyt. / 10. Mért legyen inkább / a semmi, mint a valami, / kérdezik.” Vörösnél az Isten már „Nem hisz a fejlődésben. / De fönn akarja tartani” (*CXXVIII.*), a teremtés pedig létrehozott egy láncolatot: „1. Isten a saját képére és hasonlatosságára / teremtette az embert, ahogy az ember / a saját képére és hasonlatosságára / teremtette a buta és az okos gépeket. / 2. Egyszer majd a gépek is / zsoldárokat fognak zengeni / hozzánk. Vitatkoznak, hogy egyetlen / ember van, vagy több, bebizonyítják, / hogy a számítógép évmilliók alatt / önmagától is létrejöhetett. / 3. Ember, a cybertér tetejéig ér / a te kegyelmességed!” (*XXXVI.*). A gépek és a mai valóságunk eszközei több zsoldárban helyet kapnak, de Vörös nemcsak tematikailag korszerűsítette a zsoldárokat, profanizálta és finomította is azokat: amelyek negatívabb hangneműek voltak, azokat átformálta, de ennek az ellentéte is megeshet. A 140. bibliai zsoldár például eredetileg nyugodtabb hangvételű, Vörösnél dühödtté, kiábrándulttá válik: „Szabadíts meg engem, Uram, / a gonosz embertől. / A gonosz férfit / véd meg tőlem, mielőtt egy vers vagy / zsoldár éles szarvára nem tűzöm, / olyan vagyok, mint a kecskebak, / nekiszaladok és felnyársalom, / vagy csak nem szólok rá a zsoldárra, / amikor lehajtott fejjel feléje rohan” (*CXL.*) – a lírai én egy védekező állathoz hasonlítja magát, s a zsoldárt is megszemélyesíti, úgy ír róla, mintha a zsoldárnak önálló élete és akarata lenne, amely nélküle is képes létezni és cselekedni, de ha megfegyverez, akkor képes kardában tartani. Ez sokat elárul Vörös íráshoz való viszonyáról: az írás tehát csak árad, önmagától keletkezik, szinte megállíthatatlanul, s csupán akkor torpan meg, amikor egy-egy ponton az író tudatosan

megálljt parancsol, ekkor viszont alaposan visszatekint a szöveg önmagára, nemegyszer metatextussá válva. A líra az ars poétikus *LIX. zsoldár*ban is kulcsfontosságú: „A költészet ellenségei / ellepik a világot. / Kérlek, Uram, szabadíts / meg tőlük” – szól az első versszak, aztán a folytatásban már kevésbé finomkodik. „Járja egy angyal / karddal a földet, / és akinek a könyvtárában / nem talál verseket, / vágja le! / Akinek nincs könyvtára, / vágja le!”, a zsoldár haragszik a semmitmondóakra, nagyhangúakra, ócskaságkedvelőkre, gondolkodásképtelenekre és bottlelkűekre (a botfülüek mintájára) – nehéz eldönteni, hogy itt az ironia vagy a düh kerekedik-e felül. Egy másik ars poétikus zsoldár, a *CI., Ars poetica alcímű* nem a szokásos pozitív egész számsorral dolgozik, hanem mínusz háromtól indul a pozitív (tört)számok felé; e vers szerint az igazi, szabad művészet a sci-fi, a fantasy és a krimi. A versben Isten is megszólítottá válik: „Te féltékeny vagy / saját nemlétedre.” Másutt pedig egy szürreális világ végtelenül naiv figurája: „A mennyei vényomásmérő, / a Tejút, úgy lóg le kezedből, / mintha géppuskát / készülnél betölteni. / 3. Televölődözöd / a tájat jószággal, / körülöttem hol itt, / hol ott rogy össze valaki / örömeiben” (*XXVI.*). Vörös sokszor profanizálja az Istent, aki ezáltal olyan átlagemberré válik, aki köztünk él: „Mutasd meg, melyik turistaúton / jársz! Hadd utazzam kedvenc / villamosvonaladon! / Melyik metróállomáson / szoktál üldögélni egy / utcalakó maszkjában?” (*XXV.*), ám a vers mégsem felejteti el velünk az Isten emberek felettségét: „9. És hadd bocsássak meg / neked én is mindent, / nagymamám halálát / és a világháborút.”

A rokonok és a háborúk másutt is megjelennek, kirajzolódik egy kép például a nagyapáról, aki „[a]mikor visszajött / a Don-kanyarból, olyanok voltunk, / mint az álmodók. [...] Amikor nagyapa nem jött / vissza Dachauból, olyanok / voltunk, mint aki felébred” (*CXXVI.*), és akinek egykoron „ládapakolástól / kérges keze női térdeket simogat” (*CXLVII.*). Hogy származásunk, létünk által válunk-e meghatározhatóvá, vagy tetteink pozícionálnak-e inkább, kik vagyunk valójában, és kik lehetnénk: ez a zsoldárok visszatérő témája. A *CXXXI. zsoldár* fel is teszi a kérdést: ki az a *mi*, hová soroljuk magunkat, amikor többes számot használunk: „1. Itt mindenki több akar lenni / annál, amire hivatott. Na de mi az / az itt? A szobában csak én vagyok, / és néha többes számban szólok.” Az önreflexió, a régi szlogenek és dogmák megkérdőjelezése végig jellemző a kötet-

re, például ekképp: „Vezesd ki lelke – / de honnan is?” (CXLI.). Az evangélikusok jelmondata így fordul át itt: „Erős vár a hit hiánya bennem, / hiába ostromlójátok!” (CXLI. *Szürrealista zsoltár*) – hallhatjuk az „Erős vár a mi Istenünk!” helyett. Szűz Mária névénél degradálódik, akit nem szeretett senki: „Mária nénit mindenki utálta, / én például biztos. Egyszer, / mikor hozzánk jött, és egyedül / voltam, nem nyitottam / neki ajtót, mondván, hogy nem / szabad beengednem senkit” – e sorokban egy gyerekhang szól hozzánk, amely folyamatosan változik egy felnőtt gondolataival: „Énekeljétek / az Úrnak új éneket, mert a régit / már rohadtul unja. Ne / szavakkal dicsérjétek, / de összeszorított foggal inkább / tegyétek a jót”, szól a CXLI. *zsoltár (és Ady-fraktál is)*, amely a rasszizmus és homofóbizmus ellen is felszólal. Másutt hasonlóan tettekre buzdít a lírai én szavak helyett: „most már ne dicsérjétek őt! / Belefáradt. Vagy ne szavakkal / dicsérjétek. Hanem tettekkel. / Tapintatos hallgatással” (CXI.). Mindez – a „tegyétek a jót” – éppoly üres és hamis taktus egy kritizáló szájából, mint egy kritizáltéból, hiszen ezek is *csak szavak*, a társadalom- és valláskritika erőszakos hangoztatását általában az önreflexív ironia oldja fel: „Leteremtés könyve, / harmadik nap,

149. oldal.” A lírai alany ezekben a zsoltároknak azt az intellektust képviseli, aki szerint a régi vallásos dogmák, berozsdásodott erkölcsi elvek és unalomig szajkózott üres szavak helyett valódi változásra, tettekre van szükség, ám sokszor ő maga is szűklátókörűen csak saját igazát véli az egyetlen igazságnak, s ő maga is csupán a bíráló szavakig és az általánosságok ismétléséig jut. Azért hozzáteszi: akkor vagyunk képesek felülemelkedni mindezen, ha időről időre megkérdőjelezzük önnön pozíciónkat, cselekedeteinket, céljainkat, mert csak a folyamatos rákérdéssel tudunk önkritikusak és fejlődőképesek lenni, maradni. Alapjaiban nem sokkal másabb az itt kirajzolódó felfogás, mint amire a *Biblia* buzdít: jócselekedetre és folyamatos lélekvizsgálatra, a probléma inkább a megvalósulás módja, vagyis annak hiánya és a hiány okai, mindkét ponton.

Vörös könyvből megismerhetjük a lírai alany vallásosságához és a világhoz való viszonyát vagy családjának történetét, de legfontosabb üzenete talán az, hogy „a nyelv nem tűri a hallgatást”, ezért, ha másra nem is vagyunk képesek, ha cselekedni még nem is tudunk a javulás érdekében, legalább tegyük szóvá szándékunkat: „mást nem is vár el, mint hogy még / álmunkban is, a koporsóban is beszéljünk”.

BENEDEK LEILA

Babics Imre: Sztármajom többszörös alkonyatban

Napkút, 2015

Babics Imre, a költő, aki verseiben a transzcendensről, a tiszta tudásról, az anyagi világon túli tapasztalatról beszél, a költő, aki klasszikus (archaikus?) műfajokban, eposzokban, haikukban, szonettekben alkot, és több hexametert írt, mint Homérosz és Vergilius együttvéve. Babics Imre lírája a földi létezés kudarcára, a hit nélküli modern ember tragédiájára összpontosít, s korunk kudarcával és tragédiájával szembeállítja önmagát mint költőt, aki hozzáférhet valamiféle magasabb, metafizikai tudáshoz. De mit kezdünk mi, olvasók ezzel a tudással? Beavottakká válunk mi is, vagy csak elirigyeljük a kiválasztottságot, és a kötet végeztével újra csak sztármajmokká válunk?

Babics Imre költői pályája sikeresen indult első, *Kék Ütem Lovagrend* című kötetével, amely 1989-ben jelent meg. Ezt követte 1991-ben a *Ma-*

gyarok kertje, 1993-ban pedig a *Két lépés a függőhídon* című kötet. Elnyerte A Jövő Irodalmáért Díjat (1989), a Bölöni György-díjat (1989), a Művészeti Alap Elsőkötetesek Díját (1990) és a *Magyarok kertjéért* a Sziveri János-díjat. Aztán egy kis csend következett, Babics visszavonult egy aprócska bakoyni faluba, majd tavaly figyelt fel rá újra az irodalmi közvélemény, amikor megjelent a több mint nyolcszáz oldalas, hexameterekben írt, szakrális, szociometafizikai műve, a *Gnózis*. A költő akkoriban úgy nyilatkozott művéről, hogy „nem ennek a civilizációnak szól”, s nem is áll szándékában kiadni a szövegeket, amelyek tizennégy évig heverték az asztalfiókban. A könyv végül a Napkút Kiadó vezetője, Szondi György és Babics feleségének unszolására vált olvashatóvá. És míg Szörényi László azt mondta (a Budapesti Nemzetközi Könyvfesztiválon, a

BENEDEK LEILA (1991) Budapest